

ЁШЛАР ТАРБИЯСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ

С. В. Темирова

Ташкент давлат транспорт университети катта ўқитувчи

Хусниёр Хайрулла ўғли Шарифбаев

Тошкент давлат Транспорт Университети Иқтисодиёт факультети СШ-1
талабаси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола мамлакатлар ва минтақалар ўртасида интеграция жараёнлари кучайиб бораётган шароитда маданиятлараро мулоқотга имконият кенгайтириши ва бугунги кунда инсон фаолиятининг барча жабҳаларида таркибий ўзгаришлар юз бераётган, аҳолининг интеллектуал тайёргарлик даражаси мамлакат суверенитетининг ҳокимият, ҳудуд, табиий ресурслар, қуроли кучларнинг мавжудлиги каби муҳим омилига айланаётган шароитда ёшларнинг маданий қиёфасига эътибор қаратиш ҳақидаги илмий фикр ва хулосалар батафсил маълумот берилган.

Калит сўзлар: Ёшлар, маданият, маданий қиёфа, умуминсоний қадриятлар, ахлоқ, тарбия, ижтимоийлашув.

КИРИШ

Глобаллашув шароитида ёшларнинг замонавий маданий қиёфаси ўрганилиши жамият ҳаётининг барча соҳалари билан боғлиқ ҳолда амалга оширилмоқда. Ёшларнинг замонавий маданий қиёфасини шакллантиришда умуминсоний қадриятларнинг ўрни, бугунги кундаги жамият тараққиётидаги роли бевосита аҳамиятлидир. Ёшларнинг умуминсоний қадриятларга бўлган муносабатида толерантликнинг намоён бўлиши ёшлар маънавий қиёфаси билан боғлиқдир. Шунга асосланиб, вақт ўтиши билан қадриятлар тизими жамиятда муҳим роль ўйнашини ёшларнинг маънавий дунёсига таъсир этишида кўришимиз мумкин. Ёш авлоднинг ҳар бир вакили ўз мамлакатини ривожлантириш ва инсониятга фойда келтиришни мақсад сифатида белгилаб, фаолиятини ташкил этиши керак. Ҳар бир миллатнинг келажаги халқнинг интеллектуал салоҳияти мамлакатнинг қайси йўлдан ривожланишига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Шахснинг

ижтимоий фаоллик даражаси, маданий юксалишини таъминловчи муҳим омил таълим ва тарбия ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мамлакатлар ва минтақалар ўртасида интеграция жараёнлари кучайиб бораётган шароитда маданиятлараро мулоқотга имконият кенгаймоқда. Бугунги кунда инсон фаолиятининг барча жабҳаларида таркибий ўзгаришлар юз бераётган, аҳолининг интеллектуал тайёргарлик даражаси мамлакат суверенитетининг ҳокимият, ҳудуд, табиий ресурслар, қуролли кучларнинг мавжудлиги каби муҳим омилига айланаётган шароитда ёшларнинг маданий қиёфасига эътибор қаратиш, унинг даражасини ошириш миллатнинг халқаро обрўси, унинг маънавий нуфузи ва инсон салоҳияти сифатининг ошишига элтувчи муҳим омилга айланмоқда.

Ёшларнинг этномаданий жиҳатдан ўз-ўзини англаш даражаси, этномаданий компетентликка эришиш, ёшлар дунёқарашида миллий қадриятлар ва умуминсоний қадриятларга бўлган муносабатни шакллантиришга ёрдам беради.

«Маданият» – кенг қамровли тушунча бўлиб, у категория сифатида барча гуманитар фанларнинг фаол предметидир. Маданият шахсни жамиятнинг ахлоқий талабларини бажариши нуқтаи назаридан таърифловчи фалсафий категория сифатида кўп қўлланади.

«Этномаданий компетентлик – юқори билимлилик, шахслараро муносабатларда зийраклик, мамлакат ичкарисида ва ташқарисида содир бўлаётган янгиликлардан хабардорлик, муносабатларда нозиклик, мулоқот ҳамкорининг маданияти, тили, анъаналарини ҳурмат қилишни билдиради ҳамда ижтимоий муносабатларнинг барча жараёнларида иштирок этиш имкониятини беради».

Этномаданий компетентлик натижасида ижтимоий муносабатлар, маданий мулоқотга интилишга нисбатан ёшларда дадил қадамлар пайдо бўлади ва маданий қиёфаси умуминсоний қадриятлар билан ҳамоҳангликда шаклланади.

Қадриятлар ҳақида сўз борганда, антик давр файласуфлари Афлотун, Арасту, Демокрит, Сукрот, Диеосфен кабиларнинг таълимотлари қадриятлар тўғрисидаги тушунчалар ва қарашларнинг ривожланишига асос солди. Уларнинг фикрича, бойлик ва қашшоқлик ўртасидаги ўзаро қурашда инсон қадр асосий ўринга чиқади.

Шунинг учун ҳам давлат жамиятда ижтимоий адолатни ўрнатишга маъсуллиги янада ортиши таъкидланади.

Мамлакат ва миллат ор-номусини, фахру-ифтихорини, истиқболи ва келажагини ёшлар, уларнинг фаолиятсиз тасаввур қилиш мушкул. Шу боисдан мамлакатимиз аҳолисининг 60% ташкил этган ёшлар ватанимизнинг стратегик мақсадларини амалга оширишда катта куч эканлигини ҳисобга олган ҳолда, уларга бўлган муносабат, ҳаётга, фаолиятга бўлган қизиқиш ва ёшларнинг маданий қиёфасини шакллантириш долзарб муаммо бўлиб қолмоқда.

Маданий қиёфа тушунчаси моҳияти нуқтаи назаридан соф ижобий ҳодисадир. Маълумки, (ижтимоий функцияга кўра) маданий қиёфа тушунчаси фалсафий-социологик категория ҳисобланиб, шахс ва жамият, жамоа ўртасидаги муносабатларни объектив тарзда бевосита муносабатларини амалга оширишни ифода этади. Шунингдек, масъулият деганда ижтимоий аҳамиятли бурч ва вазифаларнинг бажарилиши натижасида хатти-ҳаракат негизига етган ахлоқий тамойиллар ҳам тушунилади. Таъкидлаш жоизки, ижтимоий масъулиятнинг хусусиятлари, мазмун-моҳияти, унинг таркибий тузилмалари орқали ифодаланади. Шу жиҳатдан, ижтимоий жавобгарлик – объектлар (инсон, жамоа, жамият) характерли ташаббуслардан ташкил топган. Ижтимоий мақсадларга ижтимоий ҳақиқатга етишиш, ижобий меҳнат кўникмасини ташкил этиш, шахс шаклланиши учун қулай шароитлар яратиш киради.

Бугунги глобаллашув жараёнида ёшлар ўртасида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини янада юксалтириш, мафкуравий иммунитетни оқилона шакллантириш, оммавий маданият кўринишларидан, бузғунчи ва ёт ғоялар таъсирига тушиб қолмаслик чора-тадбирларидан огоҳлантириш, уларнинг ижтимоий масъулиятларини тўғри шакллантириш орқали амалга ошади.

Президент Ш.Мирзиёев 2016 йилнинг 18 ноябрида Жиззах вилояти сайловчилари билан учрашувдаги нутқида: «Ҳаммамиз кўриб, кузатиб турибмиз – бугунги шиддат билан ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги уфқ ва имкониятлар очиш билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор этмоқда. Диний экстремизм, терроризм, гиёҳвандлик, одам савдоси, ноқонуний миграция, «оммавий маданият» каби таҳдидлар қанча-қанча оилалар, мамлакатлар бошига оғир кулфат ва кўргиликлар олиб келмоқда. Бунга барчамиз гувоҳ бўлмоқдамиз. Ғаразли кучлар ҳали онги тўлиқ шаклланиб улгурмаган болаларни ўз ота-онасига, ўз ватанига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин бўлмоқда» деб таъкидлар

экан, ёшларни турли мафкуравий, ғоявий хуружлардан асрашга алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини қайд этган эди.

Аслида ижтимоий тараққиёт тадрижийлигининг авлодлар ворисийлигидаги воқеалар занжирини кузатганимизда бутун тарихнинг, ҳаётнинг ўзи масъулият асосига қурилганлигини кўрамиз. Зеро, маданият орқали жамиятда тартиблилик, мутаносиблик, белгиланган режа ва вазифаларни адо этишдаги собитқадамлилик ҳиссиёти пайдо бўлади. Аммо, бугунги кунда ёшлар ўртасидаги турли маданиятлар тарғиботи ва уларга эргашиш ҳолатлари кузатилмоқда. Бу жараён онгсиз ҳолатда бўлаётганлигини ҳам таъкидлаш зарур.

Ёшлар замонавий маданий қиёфасини шакллантириш учун маданий меросдан фойдаланиш омилларини атрофлича ёритиш орқали ижтимоий ҳаётда учрайдиган салбий ҳодисаларни ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш йўллари аниқлаш шартдир.

Ёшлар маданий қиёфасининг генезиси ва шаклланиши жараёни бевосита шахс фаолиятининг, уни ҳаракатга келтирувчи унинг руҳиятидаги объективлик ва субъективлик, ички ва ташқи, эркинлик ва воқелик, тасодиф ва зарурият ҳодисаларини бир-бирига боғловчи омиллар билан ўзаро алоқада кечади. Зеро, инсон кўрган билган, эшитган воқеа-ҳодисаларни бирданига қабул қилиб ундан хулоса чиқара олмайди. Биринчи марта инсон онгига таъсир кўрсатган ҳар қандай янгилик унинг онги, ақл даражаси орқали ўтади.

Шахс маданиятидаги субъективлик унинг ўзини аниқлаши билан боғлиқ, ўзини аниқлаш бевосита объектив борлиқ билан тўқнаш келишидаги ҳолатга мос келади. Бу маслак охир-оқибатда ҳам субъектив омилга ва объектив жараёнларга ўз таъсирини ўтказади. Бунда инсоннинг фаолияти борлиққа нисбатан абстракт бўлмасдан амалий натижалар йиғиндиси билан изоҳланади ва шу орқали инсон борлигининг ижтимоий моҳияти ифодаланади. Инсон фаолияти жамиятдаги қадриятлар тизими ва умуминсоний қадриятларга муносабати ва урф-одатларнинг таъсирида ўзгаради.

Ҳар бир поғонада ўз ифодасини топган маданий қиёфа ва уни таснифловчи жиҳатлар инсон фаолияти, унинг турфа хусусиятлари билан бир бутунликда кечади. Шу жиҳатдан уч асосий жиҳатни ўзаро интеграл муҳим нуқта сифатида белгилаш ўринли:

Ёшларнинг маданий қиёфаси тадқиқи ривожланиш тарихи ҳам умуминсоний қадриятлар асосига қурилган ва шу асосида ривожланган. Умуминсоний қадриятлар инсонлар онги,

тафаккури ва жамиятда ижтимоий фикрини шакллантиришда бош омил ролини ўйнаган.

Бир сўз билан айтганда, умуминсоний кадриятлар ижтимоий фалсафанинг таркибий тузилмасининг элементларидан бирини ташкил ва шу асосида тараққий этади. Узоқ ўтмишдан бошлаб, инсоннинг ўзи ва атрофидаги ўзгаларга бўлган муносабати, қийин вазиятларда масъулиятни зиммасига олиши, қавм-қариндошлар ва жамият олдидаги вазифасини адо этиш ҳиси шаклланишига олиб келган. Ушбу воқеилик барча фалсафий таълимотлар марказидан жой олган. Умуминсоний кадриятларни давлат ва жамият ривожланишида тутга ўрни инсонларнинг дунёқарашининг ўзгариб бориши билан чамбарчас боғлиқдир.

«Тадқиқотчилардан бири А.В.Миронов энг олий ва абсалют кадрият сифатида инсонни тан олади, чунки, инсон ҳаётнинг ҳамда барча кадриятлар субъектидир».

Баъзи адабиётларга кўра, кадриятлар инсон ҳаётида учта турдаги тизимлардан ташкил топганлиги таъкидланади. Булар шахсий, барча учун умумий ва бутун инсониятга дахлдор бўлган ва барча давлатлар амал қилиши лозим бўлган кадриятлардир.

Марказий Осиё минтақасига Ислом динининг кириб келиши ва тарқалиши шу ҳудудларда яшовчи халқларга батамом янги қарашларни ҳамда таълимот олиб келди. Ислом дини моҳиятан инсонни улуғлаш, тўғри йўлга бошлаш, ёмон ишлардан сақлаш, ҳамиша яхшилик қилишга чорлаган. Натижада, Осиё мамлакатлар халқлари ҳаётида инсон олий мавжудод эканлиги, у бутун борлиқнинг «гултожи» эканлиги, Оллоҳ инсонни азиз ва муқаррам қилиб яратганлиги тўғрисидаги тушунчаларнинг шаклланиши ва исломий ахлоқий нормалар ҳамда кадриятлар тизимини вужудга келтирди.

Ўрта аср мутафаккирлари Абу Райхон Беруний, Ибн Сино, Абу Наср Фаробий, Ахмад Фарғоний ва бошқа кўплаб алломалар инсон борлиги, қадри, давлат ва жамият ривожланишига доир илмий мероси ўз кучини ҳанузгача йўқотгани йўқ. Инсоннинг борлиги, унинг шаъни, кадр-қиммати, ахлоқи, одоби, илми тўғрисида Алишер Навоий бобомиз асарларида марказий ўринни эгаллагани диққатга сазовордир.

Ғарб мамлакатларидан умуминсоний кадриятлар тўғрисидаги таълимотларни вужудга келиши ва ривожланишида Ф.Бекон, Т.Гоббс, Г.Спенсер, И.Кант, Ф.Нитше, А.Конт, Д.Шпенглер, М.Вебер ва бошқа мутафаккир олимларнинг ҳиссаси катта бўлган. Уларнинг таълимотларида инсон манфаатларини ҳимоя

қилиш ва эҳтиёжларини қондириш давлат ижтимоий сиёсатининг бош мезони бўлиш кераклиги айтилади. Умуминсоний қадриятлар тўғрисидаги назариялар инсонпарварлик ғоялари асосида вужудга келди. Кейинчалик Европада вужудга келган ижтимоий ҳаракатлар, клублар, жамоат бирлашмалари ушбу инсонпарварлик ғояларини ўзига шиор қилиб олган. Умуминсоний қадриятлар, ижтимоий адолат тўғрисидаги қарашлар, назариялар XVI – XX асрларда хронологик тарзда ривож топишини гувоҳи бўлишимиз мумкин.

XX-XXI асрларга келиб улкан муаммоларни фалсафий жиҳатдан англаш асосида башарият маданиятидаги ғоят муҳим қадриятлар тўғрисидаги масалалар ўртага қўйилди: миллий, диний ва умуминсоний масалалар; уруш ёки тинчлик; яратиш ёки вайрон қилиш; табиат устидан «хукмронлик қилиш» ёки одам билан табиат ўртасидаги ўзаро муносабатларни уйғунлаштириш мана шундай улкан муаммолардан ҳисобланади.

Бу жараёнда инсон маданий қиёфасини такомиллаштириш, меъёрлаштириш асосида, жамият фуқароси сифатида ўз хатти-ҳаракатларининг моҳиятини тушунган ҳолда, жамият олдидаги бурч ва мажбуриятларини тўлиқ англаб етиб, масъулиятни ҳис этган ҳолда ўз фаолияти устидан ўз назоратини ўрнатиш орқали маданий муҳит яратади. Инсоннинг маданий қиёфаси ижтимоий муносабатлар орқали шаклланади ва намоён бўлади. Чунки маданий муҳитни шакллантириш юксак ахлоқий фазилатни, миллий менталлик белгиларини тақозо этади. Маданий қиёфанинг шаклланиш босқичлари ҳам бевосита маданий муҳит билан боғлиқ. Маданий муҳит, ўз навбатида, тизимли таснифга эга умуминсоний аҳамият касб этувчи қадриятлар тизимидир.

Бизнинг фикримизча, кекса авлод вакиллари ёшларнинг тўғри ёки нотўғри йўналишини йўлга қўйиши керак. Мамлакатда рўй бераётган катта ўзгаришлар аҳолининг барча қатламлари, жумладан, ёшларнинг фаол иштирокини тақозо этмоқда. Шу билан бирга, давлатнинг ички сиёсати тартибга солувчи омил бўлиши керак.

Ёшларнинг ижтимоийлашуви замонавий жамиятда содир бўлаётган жараёнлардан ташқарига чиқа олмайди. Бу жараённи бирлаштириш учун ёшларга оид янги давлат сиёсатини чуқурлаштириш зарур. Бу ижтимоий ислохотлар шароитида ёш авлоднинг бозор муносабатларига барвақт мослашишига хизмат қилади. Шунинг учун жамиятдаги ёшлар муаммоси унинг давлати муаммоларидан ажралмасдир. Бинобарин, ёшлар сиёсати давлатнинг асосий йўналишлари ва устувор йўналишларидан биридир.

Бу борада ёшларнинг қизиқиш ва мойиллигини тўғри йўлга қўйиш, унинг юртимиз учун самарасини кўрсатиш,

ёшларни ватанпарвар, билимли этиб тарбиялаш жамият олдидаги асосий вазифалардан бири бўлиб қолади. Ёшларнинг таълим ва тарбияси уларнинг маънавий, миллий-ахлоқий фазилятлари даражасига боғлиқ.

Маънавий-ахлоқий тарбия инсон камолотининг энг муҳим омилларидан биридир. Жамият маданиятсиз, маънавий-ахлоқий қадриятларсиз яшай олмайди. Жамиятда муҳит соғлом бўлса, ёшларнинг истиқболдаги авлод ҳаёти, турмуш тарзи, хулқ-одоби баркамол, сермазмун бўлади. Ёшларни замон талаби даражасида маърифатли қилиш энг долзарб вазифадир. Абдулла Авлоний айтганидек, маърифат – шижоат, шижоат қалбнинг матонати, руҳнинг саломатлигидир.

Маърифат, маънавият юксак мақсад бунёдкор ғояларга асосланади. Биз демократик янгиланиш, тезкор ахборотлашиш даврида яшар эканмиз, ҳам маънавий, ҳам руҳий покланишни унутмаслигимиз лозим. Бу борада диний маданият, маънавий мерос ва маърифатдан ижобий фойдалансак, нур устига аъло нур бўлади. Чунки диний маданият ҳамда маънавий мерос муқаддас бойлиқдир. Буюк алломаларимиздан бири Имом Насафий «Комил инсон бўлиш учун мукамалликка интилоқ лозим. Яъни, яхши ақл, яхши сўз, яхши ахлоқ, яхши билим ва яхши амалларни адо этмоқ лозим. Яъни, кишиларни иззат-хурмат қилмоқ, яхши ахлоқ билан ўрнак бўлмоқ, адолатли, қаноатли, ориятли, маърифатли, билимни чуқур эгаллаш, оламни бало-фитна ғийбатлардан сақлаш, кишилар мушкулани осон қилмоқ лозим», деган.

«Ўтмишда диндан аввал кенг тарқалган афсона ва ривоятларда яхшилик ва ёмонлик, ҳаёт ва ўлим, одиллик ва адолатсизлик, нур ва зулмат ғоялари асосий ўринни эгаллаган. Яхши фикр, сўз ва иш эзгуликларнинг асоси ҳисобланган». Бу қарашлар кейинчалик «Авесто»да яққол намоён бўлганлигини кўришимиз мумкин.

«Зардуштийлик динида илгари сурилган ахлоқий ижтимоий идеал кейинчалик Ўрта аср фалсафасида ҳар қандай адолатсизлик, зулмат ва ҳуқуқсизликка қарши курашиб ҳаққоний, инсонпарвар ва эркин ҳаёт яратган яхши ва одил подшоҳлар ҳақидаги ўзининг маънавий ривожини топди».

Ислом динидаги мавжуд ахлоқий қадриятлардан ёшларни тарбиялашда, умуминсоний қадриятларга муносабатни шакллантиришда фойдаланиш муҳимдир. Юсуф Хос Хожиб фикрича, яхшилик, эзгулик, меҳр-мурувват фақат ақл-идрок эгаси бўлган доно, билимдон кишилардан чиқиши мумкин. Чунки дунёдаги барча яхшиликлар, эзгуликлар идрок туфайлидир. Идрок инсонни равшанликка, камолот ва саховатга элтади.

Аждодлар маънавий мероси ва ахлоқий қадриятларга

хурмат ёш авлодда болаликданоқ шаклланмоғи лозим. Бу аста-секин унинг қалбидан мустаҳкам ўрин олиб, маънавий-ахлоқий камолотига замин яратувчи руҳий омилга айланади. Бунинг учун ёш авлоднинг ақл нури тиник, билимдонликда зукко, англаб олишда тафаккури теран бўлиши зарур.

Албатта, бу жиҳатлар тарбия жараёнида ривож топади. Маънавий маърифат билан ўз навбатида маданият билан диалектик алоқадорликка эгадир. Чунки соғлом авлоднинг камолоти учун маданий-маърифий, ташвиқот ишларининг янгича услубларидан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Лекин, афсуски, бошқа баъзи соҳаларда бўлгани каби маънавий-маърифий масканлар фаолияти бугунги кун талаби ва маънавий эҳтиёжга тўла жавоб бера олмаяпти. Маънавий-маърифий ишларни жонлантириш, ахлоқий кадриятларни тиклаш учун миллий маданий марказларнинг фаолиятида кўп ислохотларни амалга ошириш даркор.

«Умуминсоний ва миллий кадриятлар билан бирга жамият ривожидида шахсий кадриятлар ҳам ўзига хос аҳамият касб этади. Бироқ бу нафақат тор, балки шахснинг турмуш тарзи, идеали ва ҳаёт фаолияти давомида эҳтиёжга айланувчи кадриятлардир».

ХУЛОСА

Айнан шахсий кадриятлар таъсирида ёшларнинг маънавий қиёфасида умуминсоний кадриятларга тоқатсизлик шаклланиши ёки умуминсоний кадриятларга нисбатан ижобий муносабат шаклланиши мумкинлиги глобаллашув шароитидаги ғоявий, мафкуравий хилма-хиллик шароитида намоён бўлмоқда.

«Шахсий кадриятлар ёшларнинг маънавий- ахлоқий қиёфаси, нафосати, гўзаллиги, ижтимоий мавқеи, қобилияти, истеъдоди ва интеллектуал салоҳияти билан боғлиқ кадриятлардир. Умуман олганда, шахсий кадриятлар деганда шахснинг ижтимоий фаолиятида зарурий эҳтиёжга айланган, турмуш тарзини яхшилашга кўмак берадиган, амалий фаолияти учун кадрли бўлган нарсалар ҳодисалар мажмуи тушунилади».

Бир сўз билан айтганда, ёшларга юксак интеллектуал салоҳиятини янада ривожлантиришда замонавий маданий қиёфаси ва умуминсоний кадриятлар уйғунлигини таъминлашнинг мавжудлиги давлат ва нодавлат ёшлар ташкилотлари фаолиятини такомиллаштиришнинг замонавий механизмларини ишлаб чиқиш ва доимо ёшларнинг қизиқишлари ва манфаатлари инобатга олиниши катта самара беради.

REFERENCES

1. Саломова Г.Ш. Талаба-ёшларда этномаданий компетентликни шакллантиришнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари: Псих. фанлари бўйича фал. док. (PhD) ... дис. – Бухоро, 2020. – 14 б.
2. Фалсафа қомусий луғати. – Тошкент: Шарқ, 2004.
3. Мирзиёев Ш. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 354 б.
4. Гоббс Т. Философские основания учения о гражданине. – М.: АСТ, Харвест. 2001. <https://www.livelib.ru/book/1000227952-filosofskie-osnovaniya-ucheniya-o-grazhdanine-tomas-gobbs>.
5. Muratova, D.A. va Abdazimov, S.X. (2019). TIVILIZATSIYADA INSON ONI TRANSFORMASINIYASINI ANIQLAYDIGAN TEXNOLOGIKOLOGEN TUZILMAY ELEMENTLAR VA FUNKSIONAL ALOQALAR. Iqtisodiyot va jamiyat, (11), 78-82.
6. Muratova, D.A. va Jumanioyozova, N.S. (2018). BERUNIY VA EVROPA. Zamonaviy fan nazariyasi va amaliyoti, (5), 24-26.
7. Журабоев, Носир Юсупович, Ҳасанов, Миршод Нўъмонович ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ СОҶА РИВОЖИ: ИСЛОҲОТ ВА ИСТИҚБОЛ // ORIENSS. 2022. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yangi-zbekistonda-izhtimoiy-i-tisodiy-so-a-rivozhi-islo-ot-va-isti-bol> (дата обращения: 10.10.2022).
8. Sultanov S.X., Yusubov J. K., Samanova S. B., Ikramova G. M., Yalgashev B. M. Social justice as a condition of socio-spiritual stability in society. Journal of Critical Reviews.-India-2020. Vol 7, Issue 5. P.816-818.
9. Ж. С. Раматов, М. Ҳасанов, & Л. А. Валиев (2022). ИНСОН ДУНЁҚАРАШИНИНГ ДИНИЙ ВА ДУНЁВИЙ ТАЛҚИНИ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (7), 78-82.
10. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). HISTORY OF RAILWAY CONSTRUCTION IN UZBEKISTAN: YESTERDAY AND TODAY. Orientalrenaissance: Innovative, educational, naturalandsocialsciences, 2 (6), 925-930.
11. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М., & Назарова, Н. Ж. (2022). МЕДИАМАДАНИЯТ ВА АХБОРОТДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ. Academic research in educational sciences, 3(6), 984-988.
12. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – ЖАМИЯТИМИЗ БАРҚАРОРЛИГИ ВА ЁШ

АВЛЮД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. Academic research in educational sciences, 3 (6), 973-979.

13. Рамаатов, Ж. С., Ҳасанов, М., & Валиев, Л. А. (2022). ИНСОН ДУНЁҚАРАШИНИНГНИНГ ДИНИЙ ВА ДУНЁВИЙ ТАЛҚИНИ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (7), 78-82.

14. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.

15. Рамаатов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Валиев, Л. А., & Хасанов, М. Н. (2022). ЖАМИЯТДА СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. PEDAGOGS jurnali, 19(1), 13-18.

16. Рамаатов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Валиев, Л. А., & Хасанов, М. Н. (2022). ЖАМИЯТДА СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. PEDAGOGS jurnali, 19(1), 13-18.

